

A magyarországi élelmiszerárak az Európai Unió árainak tükrében

ORBÁNNÉ NAGY MÁRIA

Az Unióban és Magyarországon egyaránt az élelmiszerárak nagysága az esetek döntő többségében szoros összefüggést mutat a vásárlóerő nagyságával, szorosabban, mint a mezőgazdasági termelői ár mértékével. Ahol az életszínvonal alacsonyabb, ott az élelmiszerárak is mérsékeltebbek és fordítva. 2000 októberében a vizsgálatba vont 15 élelmiszer magyar átlagára csak mintegy 50 százalékra közelítette meg az EU átlagárát.

A vásárlóerő-paritáson számolt magyar és uniós GDP között csaknem akkora a különbség, mint az élelmiszerek fogyasztói árai között (46, illetve 48 százalék). A magyar élelmiszerárak az EU-ban legalacsonyabb portugál és spanyol élelmiszerárakhoz állnak a legközelebb, azokat 66 százalékra közelítik meg. Úgy véljük, az integrációhoz való csatlakozás önmagában nem indukál élelmiszerár-emelkedést Magyarországon, ilyen igazodási kényszer nincs. Az EU-hoz 16 évvel ezelőtt csatlakozott Portugália és Spanyolország élelmiszerárai sem zárkóztak fel a fejlettebb országok magasabb áraihoz.

Az Európai Unióhoz való csatlakozás közeledtével számos kutatás foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy a magyar gazdaság – különböző ismérvek alapján – milyen pozíciót foglal el az Európai Unióhoz képest. Cikkünk is e vizsgálatok sorába tartozik. Egyrészt arra kerestünk választ, hogy vannak-e különbségek az élelmiszerárak között az Európai Unió egyes tagországaiban, másrészt, hogy mekkora az eltérés Magyarország és az unió élelmiszerárai között, harmadrészt pedig, hogy milyen élelmiszer-fogyasztói ártendenciákat válthat ki a csatlakozás Magyarországon.

Tizenöt alapvető élelmiszer ártendenciáit kutattuk. Az EU-beli fogyasztói élelmiszerárak fő adatforrása a Nemzetközi Munkügyi Szervezet (ILO, Genf) Statistics on Occupational Wages and Hours of Work and on Food Prices kiadványa volt. Ebben az adatforrásban nem éves átlagárak, hanem adott év október havának árai szerepelnek, nemzeti valutában megadva. Ezeket az adatokat euróra számítottuk át, ahogy minden más adat is euróban szerepel a cikkben. A kiadvány Németország és Görögország adatait nem tartalmazza, ezeket EUROSTAT forrásból sem tudtuk pótolni. Ezért az uniós élelmiszerárak átlagának jelölésekor az EU13 jelet alkalmaztuk a szokásos EU15 helyett.

Az Európai Unió országainak élelmiszerárait¹ az egy főre jutó élelmiszerfogyasztással és az adott ország népességének számával súlyoztuk. A súlyozott számtani

¹ Cikkünkben az élelmiszerár kifejezés fogyasztói (kiskereskedelmi) árat takar.

átlagárak alacsonyabb értékeket mutatnak, mint az egyszerű számtani átlagárak. Ez abból fakad, hogy a magas fogyasztói árú országok között több igen kis népességű állam található (például Luxemburg, Dánia, Finnország), míg az olcsó országok között olyan nagy népességű állam is van, mint például Spanyolország.

Az élelmiszerárak változása az EU tagországokban és Magyarországon 1995–2000 között

Az *Európai Unióban* az alapvető élelmiszerek árai (euróban mérve) az elmúlt öt évben csekély mértékben emelkedtek. A vizsgálatba vont 15 élelmiszer árának átlagos emelkedése mindössze 3 százalék volt. Az áremelkedés 1999-ben és 2000-ben a tagországok többségében csaknem megállt. Vannak olyan élelmiszerek, amelyek 1995–2000 között olcsóbbak lettek. A vásárlóknak 2000-ben a legtöbb uniós országban kevesebbet kellett fizetniük több, az alapélelmezésbe sorolható élelmiszerért, így a cukorért, a sertés- és marhahúsért, a lisztért és az étolajért. Az Európai Unióban csak a szezonális cikkek ára emelkedett az átlagnál nagyobb mértékben a vizsgált időszakban. Nem minden tagországban alakult azonban ilyen kedvezően a helyzet. Míg az országok mintegy harmadában az élelmiszerárak átlagos változása csökkenést mutat (a később és magas árakkal csatlakozó Ausztriában és Finnországban, valamint Belgiumban), addig néhány országban az átlagost meghaladóan, 5 év alatt 6-7 százalékkal emelkedtek az árak. Ezen országok között magasan fejlett államot (Dánia, Olaszország, Luxemburg) és kevésbé fejlett tagországot (Portugália, Spanyolország, Írország) egyaránt találunk. Az 5 év alatti 6-7 százalékos átlagos árnövekedési ütem sem minősíthető azonban gyors ár-emelkedésnek.

A mérsékelt árváltozásban valószínűleg az is szerepet játszott, hogy egy OECD-felmérés szerint az EU élelmiszerárjai legalább egyötödével magasabbak, mint más fejlett államok élelmiszerárjai (Food crises..., *Agra Europe*, 2001).

Magyarországon az euróban mért, 1995-ben még igen alacsony élelmiszerárak növekedése 1995–2000 között gyorsabb volt, mint az EU-ban (14 százalékkal), ezért az EU-árszinttől jóval elmaradó magyar árak közelítettek az uniós átlaghoz. Az árnövekedés 1999 második félévétől gyorsult fel. 1995–2000 között az átlagnál lényegesen erőteljesebben emelkedett a tej és a vaj ára (35–50 százalék), valamint néhány zöldség és gyümölcs ára (például alma, vöröshagyma).

Mivel az élelmiszer- és élvezeticikk-fogyasztás súlya a teljes fogyasztásban Magyarországon 34 százalék, szemben a nyugat-európai 15-19 százalékkal, a gyorsabb ár-emelkedés erőteljesebb inflációs hatást váltott ki annál, mintha ez az unióban történt volna. Ha összevetjük az unióban mért mezőgazdasági termelői és az élelmiszerek fogyasztói árának tendenciáit, akkor többnyire ellentétes irányzatot tapasztalunk. A termelői árak ugyanis – néhány zöldség- és gyümölcsféle kivételével – mind az elmúlt 10 évben, mind korábban csökkenő irányzatot mutatnak, míg az élelmiszerárak – a fentiekben részletezett néhány kivétellel – vagy enyhén növekednek, vagy stagnálnak. Az élelmiszerek fogyasztói árai tehát sem ütemükben, de sokszor tendenciájukban sem követik a termelői árak változását. Más szóval *nincs szoros összefüggés a termelői és a fogyasztói árak mozgása között*. Ezzel a jelenséggel függ össze az az amerikai felmérés, amit az USDA ERS (Economic Research Service) Intézetében készítenek hosszú évek óta azzal a céllal, hogy kimutassák, *mekkora a farmerek bevétele a végső fogyasztói árból*. Ilyen számítások 40 élelmiszerre vonatkozóan már 1950 óta készülnek, és az eredmények azt mutatják, hogy egyre kisebb ez a hányad a végső árban. Míg 1950-ben a farmer átlagosan 41 százalékát kapta meg az élelmiszerek fogyasztói árának, addig 1990-ben már

csak 24, 1999-ben 20 százalékát. A többi költséget a feldolgozás, csomagolás, szállítás és egyéb marketingjárlékok tették ki. Ezek az értékek azt is magukba foglalják, hogy az USA-ban a házon kívüli étkezés aránya rendkívül magas, minden egyes dollárból 47,5 centet házon kívül költöttek el az amerikaiak 1999-ben. A kevésbé feldolgozott termékek-nél a farmer részesedése természetesen magasabb, így például a húsféléknél 30–50, a tej és tejtermékek-nél 24–39 százalék közötti, de a lisztnél már csak 19 százalék.

Az Európai Unióban bizonyára valamivel magasabb részesedést kapnánk a farmjövedeleből, mint az USA-ban, nem is beszélve Magyarországról, ahol a magasan feldolgozott termékek és a házon kívüli étkezés aránya még jóval alacsonyabb. Mégis ez a vizsgálat rámutat arra, hogy *a termelői ár csak kisebb részben határozza meg a kiskereskedelmi árat, a nagyobb arányt egyéb tényezők alakítják.* Így szabályozott termelői árakkal sem lehet teljes mértékben befolyásolni az élelmiszerárakat, az agrárpolitika az értéképzés első, rendszerint kisebb fázisára tud csak hatni. Az árképzés későbbi fázisait csak a gazdasági környezet általános szabályozásán keresztül lehet befolyásolni.

Az élelmiszerek fogyasztói árainak szóródása az EU-tagországok között

Az Európai Unió tagországai között az élelmiszerárak rendkívül nagy mértékben szóródnak, nagyobb arányban, mint a mezőgazdasági termelői árak. A legalacsonyabb és a legmagasabb ár között nem ritka a háromszoros különbség, és ez nem csupán a szezonális termékekre jellemző.

1. táblázat

Az élelmiszerek fogyasztói árainak különbségei az Európai Unió tagállamaiban (2000 októberében, százalékban)

Élelmiszerek	Legmagasabb árú ország	Legalacsonyabb árú ország	Legmagasabb ár/ Legalacsonyabb ár (%)
Búzaliszt	Dánia	Finnország	169
Kenyér	Ausztria	Nagy-Britannia	269
Marhahús, csont nélkül	Luxemburg	Spanyolország	321
Sertéshús, csont nélkül	Luxemburg	Portugália	213
Főtt sonka	Svédország	Portugália	202
Egész csirke	Luxemburg	Portugália	227
Tojás	Nagy-Britannia	Spanyolország	239
Tehéntej	Olaszország	Finnország	179
Vaj	Spanyolország	Hollandia	185
Margarin	Luxemburg	Dánia	189
Étolaj	Svédország	Spanyolország	399
Kristálycukor	Dánia	Hollandia	157
Alma	Írország	Portugália	327
Burgonya	Dánia	Spanyolország	204
Vöröshagyma	Franciaország	Portugália	250

Forrás: ILO, Genf adataiból számítva.

Az Európai Unió tagországainak élelmiszerárai
(2000. október, euróban)

Megnevezés	Egység	Ausztria	Belgium	Dánia	Spanyol- ország	Finn- ország	Francia- ország	Írország	Olasz- ország	Luxem- burg	Hollandia	Portu- gália	Svéd- ország	Nagy- Britannia	EU 13	Magyar- ország
Fehér búzaliszt	1 kg	0,63	0,51	0,82	0,63	0,48	..	0,61	0,52	0,67	..	0,70	0,54	0,62	0,60	0,30
Fehér kenyér	500 g	1,96	..	1,66	0,91	0,99	0,96	..	0,93	1,02	..	0,86	..	0,73	1,08	0,27
Marhahús csont nélkül	1 kg	8,53	5,17	8,39	15,79	5,83	..	16,60	9,87	15,17	8,77	10,41	10,50	3,76
Sertéshús csont nélkül	1 kg	7,61	6,73	..	6,92	8,55	7,91	..	7,50	9,61	7,96	4,50	7,54	..	7,43	3,54
Főtt sonka	500 g	6,47	6,24	..	4,10	6,14	6,27	6,26	7,06	6,56	7,18	3,62	7,34	6,27	6,26	3,09
Csirke, tisztított	1 kg	3,58	3,37	..	1,97	2,40	2,52	3,40	3,76	4,70	..	2,07	2,77	3,60	3,08	1,81
Tehéntej, pasztörözött	1 liter	0,69	0,65	0,87	0,64	0,63	0,94	0,80	1,12	0,77	0,70	0,64	0,76	1,01	0,80	0,47
Vaj	250 g	1,21	1,31	1,57	2,12	1,18	1,42	1,12	1,92	1,21	1,14	1,43	1,28	1,34	1,45	1,03
Tojás	12 db	2,60	1,67	3,04	1,15	1,65	..	2,02	2,13	2,24	1,41	1,22	2,31	2,75	1,99	0,89
Margarin	250 g	0,67	0,67	0,47	0,76	0,82	..	0,53	0,73	0,89	0,64	0,52	0,71	0,65	0,69	0,45
Étolaj	1 liter	2,07	1,67	2,80	0,86	2,69	1,60	..	1,77	2,37	1,05	1,14	3,43	..	1,93	0,93
Alma	1 kg	1,37	0,96	1,72	0,98	1,30	1,64	3,02	..	1,88	1,17	0,93	..	1,73	1,35	0,37
Burgonya	1 kg	0,71	0,46	1,01	0,49	0,52	0,98	0,60	0,54	0,63	0,44	0,45	0,82	..	0,63	0,25
Vöröshagyma	1 kg	0,81	0,57	1,13	0,60	0,89	1,25	0,99	1,12	0,92	0,67	0,50	0,63	0,90	0,84	0,38
Kristálycukor	1 kg	1,06	1,26	1,37	0,91	1,12	1,27	1,13	1,05	1,39	0,88	1,01	1,11	0,90	1,11	0,58

Forrás: ILO, Genf nemzeti valutában kifejezett adataiból saját számítás.

Ha sorra vesszük az élelmiszerek legalacsonyabb és legmagasabb fogyasztói árai közötti különbségeket az EU-ban, akkor azt látjuk, hogy

– két és fél-háromszoros eltérés van a kenyér, a marhahús, a tojás, az étolaj, az alma és a vöröshagyma esetében,

– kétszeres a különbség a sertéshús, a csirke, a főtt sonka, a tej, a vaj, a margarin és a burgonya esetében,

– másfélszeres a különbség a búzaliszt és a kristálycukor legalacsonyabb és legmagasabb ára között (lásd az *1. táblázatot*).

A fentiekből arra következtethetünk, hogy az Európai Unióban az élelmiszerek fogyasztói átlagára csak egy statisztikai érték, egységes termelői vagy élelmiszer fogyasztói ár nem létezik. Ebből az is következik, hogy számunkra nem egy elméleti EU-átlagár az irányadó tagságunk esetén, hanem valószínűbb, hogy a kevésbé fejlett országok árai lehetnek az igazodási pontok.

Mely országokban a legdrágább, illetve a legolcsóbb az élelmiszer az EU-n belül?

Alacsonyak az élelmiszerárak Portugáliában és Spanyolországban, a legmagasabbak Luxemburgban és Dániában (lásd a *2. táblázatot*). Egy, az Európai Unióban készült tanulmány (Price differences..., 2001) is arra a megállapításra jutott, hogy Portugália és Spanyolország a legolcsóbb, Dánia a legdrágább uniós tagország. Az említett tanulmány az élelmiszerárak és az elektronikai cikkek szóródását vizsgálta az EU-tagországok között, és azt a következtetést vonta le, hogy az élelmiszerárak sokkal jobban szóródnak, mint az elektronikai cikkek árai. Erre több magyarázat is adódik. A friss termékek kevésbé szállíthatók, az összehasonlított termékek karaktere, belső tulajdonságai különbözhetnek egymástól, és tegyük hozzá azt is, hogy minden ország arra törekszik, hogy az alapvető élelmiszereket maga termelje meg. Az alapvető élelmiszerek sokkal kevésbé vesznek részt az EU intra-külkereskedelmében, mint például az elektronikai cikkek.

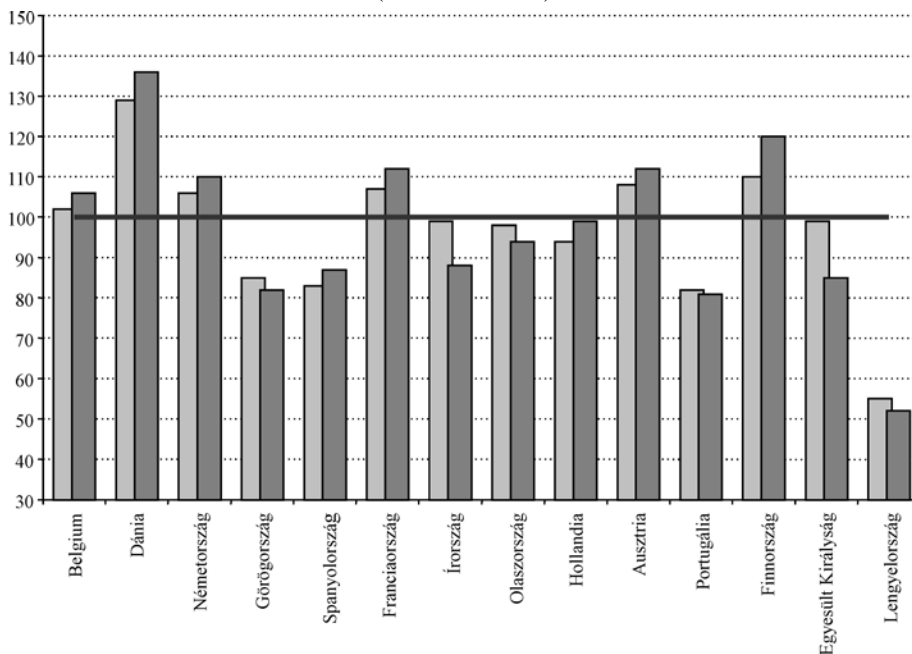
Ferenczi – Jakab – Nagy [2002] tanulmánya is nagy élelmiszerár-különbségeket jelez (Eurostat-források alapján) az egyes uniós tagországok között. Arra is rávilágítanak, hogy a vizsgált négy évben (1995–1998) nem közeledtek egymáshoz az egyes uniós tagállamok árszintjei.² Portugália, Görögország és Spanyolország fogyasztói vásárolhatnak a legolcsóbban élelmiszert a boltokban, míg Dánia, Finnország, Franciaország és Ausztria tűnik a legdrágább uniós országnak az élelmiszerek tekintetében. A vizsgálatba vont Lengyelország árszintje csak valamivel haladja meg a magyarországi árak színvonalát (lásd az *1. ábrát*).

Kutatásaink szerint az élelmiszerárak nagysága az esetek döntő többségében szoros összefüggést mutat a vásárlóerő nagyságával, sokkal szorosabbat, mint az adott ország mezőgazdasági termelői árainak nagyságával. Jó példa erre Franciaország, ahol a kedvező természeti adottságok és a magas termelékenység miatt az EU-átlagnál alacsonyabbak a termelői árak, az élelmiszerárak tekintetében mégis a drágább országok közé tartozik. Görögországban a helyzet éppen fordított. Azonban ellenpélda is akad. Hollandiában mind az élelmiszerárak, mind a mezőgazdasági árak mérsékeltek, holott vásárlóerő tekintetében a magas szintű államok közé sorolódik. *A fő tendencia mégis az, hogy ahol alacsonyabb az életszínvonal, ott az élelmiszerárak is mérsékeltebbek.*

Ha a portugál vásárlóerő-paritáson mért GDP-t és a portugál élelmiszerárakat összehasonlítjuk a francia, olasz, osztrák, dán megfelelő adatokkal, ez az összefüggés plasztikusan kirajzolódik a *3. táblázatban*.

² Luxemburg nincs a vizsgált tagországok között.

Az élelmiszerárak szóródása az EU tagállamaiban
Teljes élelmiszercsoport
 (EU 15 = 100%)



Világos oszlop = 1995, Sötét oszlop = 1998.

Forrás: Ferenczi – Jakab – Nagy [2002] az Eurostat HICP adatbázisa (New Cronos) alapján.

3. táblázat

A portugál vásárlóerő-paritáson mért GDP és élelmiszerárak
összehasonlítása néhány EU-ország adataival

	GDP (1999)	Élelmiszerárak (2000)
Portugál/francia	75,2	70,4
Portugál/olasz	75,4	72,3
Portugál/osztrák	67,0	78,9
Portugál/dán	62,7	64,5

Forrás: Saját számítás ILO- és KSH-adatok alapján.

Portugáliának és Spanyolországnak az EU-hoz való csatlakozás után 16 évvel sem sikerült még az egy főre jutó GDP tekintetében felzárkózni a gazdagabb országokhoz. Ezzel párhuzamosan azonban állampolgáraik a fejlettebb országokhoz képest olcsóbban jutnak hozzá az élelmiszerekhez.

A magyar és az uniós élelmiszerárak közötti különbségek

A kérdés az, hogy mekkora az eltérés az uniós és a magyar árak között? 2000 októberében a vizsgálatba vont 15 élelmiszer magyar átlagára csak mintegy 50 százalékra közelítette meg az EU átlagárát. Az átlagosnál is nagyobb a rés a magyar és az uniós marhahús, a kenyér, az alma és a burgonya ára között. Az átlagosnál kissé közelebb áll viszont a magyarországi csirkehús, tej, vaj és a margarin ára az uniós árhoz (lásd a 4. táblázatot). Meg kell jegyezni, hogy a vásárlóerő-paritáson számolt magyar és uniós GDP között csaknem akkora a különbség, mint az élelmiszerek fogyasztói árai között (46, illetve 48 százalék).

4. táblázat

A magyar élelmiszerek fogyasztói árainak aránya az EU áraihoz képest (Euróból számítva)

Megnevezés	Magyar ár /EU-13 számtani átlagár			Magyar ár /EU-13 súlyozott számtani átlagár		
	1995	1999	2000	1995	1999	2000
	százalék			Százalék		
Fehér búzaliszt	38,8	33,7	49,2	64,7	51,1	72,5
Fehér kenyér	22,6	22,0	25,3	28,5	26,5	29,5
Marhahús csont nélkül	41,1	35,5	35,8	40,3	33,7	42,8
Sertéshús csont nélkül	49,5	36,1	47,6	61,7	42,9	56,4
Főtt sonka	47,2	45,6	49,3	47,2	45,6	49,3
Csirke, tisztított	61,5	56,7	58,7	74,2	61,4	62,2
Tehéntej, pasztörözött	47,0	52,5	58,9	56,7	59,8	66,5
Vaj	52,1	65,1	71,1	45,5	56,5	63,4
Tojás	43,8	35,7	44,6	50,8	57,1	68,2
Margarin	69,7	69,2	64,5	94,5	103,7	101,9
Étolaj	49,9	56,2	48,1	49,9	56,2	48,1
Alma	20,1	27,8	27,1	20,1	27,8	27,1
Burgonya	49,2	33,3	39,0	81,4	60,0	67,3
Vöröshagyma	31,0	31,7	45,6	31,0	31,7	45,6
Kristálycukor	46,8	49,5	52,2	52,3	63,2	65,8
Átlag	44,7	43,4	47,8	53,2	51,8	57,8

Forrás: ILO, Genf és Statisztikai Havi Közlemények, KSH nemzeti valutában kifejezett adataiból saját számítás.

Ha az EU13 súlyozott áraihoz hasonlítjuk a magyar élelmiszerek fogyasztói árait, akkor az integráció és Magyarország árai közötti különbség kisebb, 2000-ben a magyar árak az EU súlyozott árainak 58 százalékán álltak, tehát a különbség mintegy 40 százalékos volt (lásd a 4. táblázatot).

A magyar élelmiszerárakat az olcsóbb árfekvésű uniós tagországok áraival is érdemes összehasonlítani. Ha a portugál és a magyar árakat vetjük egybe, akkor a különbség egyharmadra csökken, és ez a helyzet a spanyol élelmiszerárakkal való összeméréskor is. Ebben az esetben is szoros összefüggést találunk a vásárlóerő és az élelmiszerárak viszonyában (lásd az 5. táblázatot).

A magyar és uniós GDP, valamint élelmiszerárak összehasonlítása

	GDP (1999)*	Élelmiszerárak (2000)
Magyar/portugál	66	64
Magyar/spanyol	60	63
Magyar/EU átlag	46	48

* Vásárlóerő-paritáson.

Ha összevetjük a magyar és az EU között fennálló különbséget a termelői árakban és az élelmiszerek fogyasztói áraiban, azt tapasztaljuk, hogy *lényegesen messzebb vannak a magyar élelmiszerek fogyasztói árai az EU-átlagtól, mint a magyar termelői árak.*³ Mi lehet ennek a jelenségnek az oka?

Elsődlegesen a *keresleti korlátot*, az Unióétól jóval elmaradó vásárlóerőt kell megemlítenünk. Valószínű az is, hogy Magyarországon még mindig alacsonyabb a kiskereskedelmi és a nagykereskedelmi árrés, mint sok nyugat-európai országban. A feldolgozó vállalatok esetenként kényszerűen alacsony átadási árakkal dolgoznak, nem kevés a veszteséges vállalatok száma. Napjainkban már számolnunk kell – nálunk jobban, mint Nyugat-Európában – a kereskedelmi láncok árleszorító politikájával is. A magyarországi, viszonylag magas termelői árak mögött – különösen az állattenyésztés produktumait tekintve – termelékenységbeli problémák is meghúzódnak. Végül, de nem utolsósorban előfordulhat, hogy ugyanazon terméknevezés mögött az EU-ban több szolgáltatás (például tartósabb és ezért drágább csomagolás, részletesebb címkézés stb.), jobb minőség rejlik, mint a magyarországi áruk esetében. Mindezek magyarázhatják, hogy miért olcsóbbak a magyar élelmiszerek, mint a magyar mezőgazdasági termékek.

A vásárlóerő mértékét legjelentősebben a bérek alakítják. Azért nem teljes mértékben csak a bérek, mert számolnunk kell a béren kívüli juttatásokkal, a bérekben nem szereplő egyéb jövedelmekkel, valamint a szürke- és a feketegazdaságból kiáramló jövedelmekkel is.

Viszt Erzsébet és Adler Judit [2001] kutatásai szerint „a bérek nemzetközi összehasonlítása arra mutat rá, hogy Magyarországon a keresetek elmaradottsága sokkal jelentősebb, mint azt a fejlettségi szint indokolná. *A feldolgozóipari átlagkeresetek valutaparitáson 11, vásárlóerő-paritáson mintegy 30 százalékát teszik ki az EU-átlagnak*, ugyanakkor az egy lakosra jutó GDP 21, illetve 50 százaléka az EU-átlagnak.” (Az összevetés 1999-re vonatkozik.) Kutatásaik szerint Magyarországon a fizikai foglalkozásúak egy főre jutó bruttó átlagkeresete a németnek 22 százalékát, a portugálnak 60 százalékát éri csak el (*Viszt – Adler*, 2001).

Az EU-hoz később csatlakozott, ún. *kohéziós országokkal* kapcsolatban hasonló következtetésre jutott *Gács János – Hárs Ágnes – Hüttl Antónia* [2001], akik kimutatták, hogy „Portugáliában a csatlakozás idején a feldolgozóipari közvetlen órabér csupán az uniós átlag 15 százalékát érte el”. 1997-ben Görögországban a bérek vásárlóerő-paritáson nézve az uniós átlag 56–74 százalékán, Portugáliában pedig 40–64 százalékán

³ *A Külgazdaság* korábbi, 2000. 7–8. számában megjelent cikkünkben (A magyar agrártermékek versenyképessége az EU-piacokon) már foglalkoztunk a magyar és az uniós termelői árak közeledésével és a még fennálló különbségekkel. Napjainkra a magyar és az uniós termelői árak nagyobb része már igen közel került egymáshoz. A vágómarha kivételével az állattenyésztési szektor magyar termelői árai csak mintegy 15 százalékkal maradtak el az uniós átlagtól, a legnagyobb uniós termelők áraival pedig csaknem megegyeznek. A különbség az évtized elején még 30-40 százalék volt. A gabonafélék magyar árának 2000. évi megugrása jelentősen szűkítette a rést a magyar és az uniós árak között, a különbség a búzánál 20 százalékra csökkent. A vizsgált kertészeti termékek esetében a legnagyobb – 40–60 százalékos – a lemaradás a magyar és az uniós árak között.

állnak. Kutatásaik arra is rávilágítanak, hogy a bérek szóródása az EU-tagországok között is tetemes. „Dánia és Portugália feldolgozóipari átlagkeresetei között a különbség igencsak tekintélyes, valutaárfolyamon az utóbbi az előbbinek 20 százalékát sem éri el, és vásárlóerő-paritáson számítva is csak alig több mint 1/3-a.” (Gács – Hárs – Hüttl, 2001)

Megállapíthatjuk, hogy a magyar vásárlóerő-paritáson mért GDP és az élelmiszerek fogyasztói árainak nemzetközi összehasonlítása szorosabb összefüggést mutat, mint a kereseteké. Az is kivüláglik ugyanakkor, hogy vizsgálhatunk béreket, árakat, adókat egyaránt, ebben a tekintetben *egységes európai uniós piacról nem beszélhetünk*, az uniós országok közötti különbségek meglehetősen széles skálán mozognak.

A 2001-es áremelkedések hatása

2001 októberéig az előző év azonos időszakához képest – forintban mérve, KSH-adatok alapján – a magyar élelmiszerárak 11 százalékkal lettek magasabbak. Az átlagosnál lényegesen gyorsabban nőtt a sertéshús és a kristálycukor ára, de az átlagos mértéket a tej, a kenyér, a marhahús és az alma árnövekedése is meghaladta. A felsorolt termékek az alapvető élelmiszer-cikkek körébe tartoznak, így az átlagosnál gyorsabb áremelkedésük a fogyasztókban olyan érzetet kelthet, hogy az élelmiszerárak általában elszaladtak a korábbiakhoz képest.

Nemcsak az elmúlt évben, hanem 1999 októbere és 2000 októbere között is gyors árnövekedés volt Magyarországon, mint arra már a korábbiakban utaltunk. Euróban mérve a liszt ára csaknem 50 százalékkal, a sertéshúsé 38 százalékkal, a burgonya és a vöröshagyma ára 26–48 százalékkal ugrott meg egy év alatt. Ehhez képest euróban mérve egy esztendővel később már valamelyest csillapodott az árnövekedés annak ellenére, hogy 2001 májusában jelentős euróleértékelés is történt. Az általunk vizsgált élelmiszer-termékkörben átlagosan 9 százalékkal voltak magasabbak az árak 2001 októberében, mint 2000 októberében.

Várható azonban, hogy a 2001 közepére kialakult, a korábbiaknál magasabb árszint néhány alapvető élelmiszer esetében mérséklődni fog. A 2001 októberében még rendkívül magas sertésfelvásárlási árak három hónap után jelentősen visszaestek, ami a húsarok mérséklődését vonhatja maga után. A 2000/2001 gazdasági évre jellemző magas gabonaárak, amelyek a liszt áremelkedésében is megmutakoztak, az ez évi bőséges termés hatására már csökkennek. A szezonális termékek árhullámozása pedig néhány százalékkal le- vagy felviheti az átlagos árindexet.

Cikkünk írásakor a 2001. októberi uniós árak még nem álltak rendelkezésre, az élelmiszerár-adatok általában egy év késéssel jelennek meg. Annak érdekében, hogy a legfrissebb magyar adatokat az uniós adatokkal össze tudjuk hasonlítani, a 2000. októberi EU-beli árakat az azóta történt országokénti fogyasztói árváltozás mértékével felszoroztuk. Az így kapott uniós élelmiszerárakat viszonyítottuk a magyarországi 2001. októberi árakhoz.

Mint említettük, 2000 októbere és 2001 októbere között az euróban mért magyarországi élelmiszerárak változását nemcsak a konkrét áremelkedés, hanem az euró leértékelése is befolyásolta. E két folyamat eredményeként *a magyar árak 3, illetve 4⁴ százalékkal kerültek közelebb az uniós élelmiszerek fogyasztói árszintjéhez egy év alatt.*

A vizsgálatba vont 15 élelmiszer magyar és súlyozatlan uniós ára között 49 százalék volt az eltérés 2001 októberében, vagyis átlagosan ennyivel olcsóbbak a magyar élelmiszerek, mint

⁴ EU számtani átlagárhoz viszonyítva 3 százalék, súlyozott EU-átlagár alapján 4 százalék a különbség 2000 októbere és 2001 októbere között.

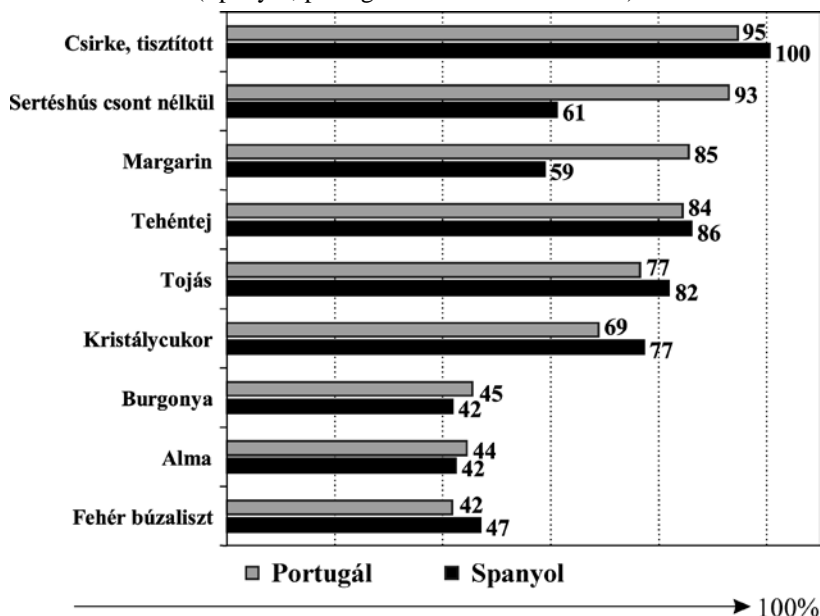
az uniós átlag. Az átlagosnál továbbra is lényegesen nagyobb a rés az unióbeli és a magyar marhahús, kenyér és a szezonális cikkek árai között, viszont a sertéshús, a csirkehús és a tej, a kristálycukor és a margarin az átlagnál jobban megközelíti az uniós árat. Az egy főre jutó magyar GDP is jelentősen – euróban mérve 10 százalékkal – emelkedett 2000-ben.

A spanyol és a portugál árakhoz is közelebb kerültek a magyar árak, de nem olyan mértékben, mint az uniós átlaghoz, mivel ezekben az országokban az átlagosnál kissé gyorsabb volt a fogyasztóiár-emelkedés üteme. Számításaink szerint a magyar élelmiszerárak 65 százalékra közelítették meg a portugál és 66 százalékra a spanyol árakat 2001 októberében.

Ebben a relációban már sokkal több olyan termék van, amelynek magyar és portugál/spanyol ára igen közel került egymáshoz a vizsgált hónapban. 5–20 százalékra szűkült az árkülönbség a portugál és a magyar élelmiszerárak között olyan fontos élelmiszerek esetében, mint a sertéscomb, csirke, tej, margarin és étolaj (lásd a 2. ábrát). A legnagyobb a különbség a vizsgált zöldség- és gyümölcsfélék esetében. Ezen a területen azonban a 40-60 százalékos árkülönbség kiegyenlítődése még sokáig nem várható, uniós tagságunk esetén sem.

2. ábra

A magyar élelmiszerárak aránya a portugál és a spanyol élelmiszerárakhoz képest 2001 októberében
(Spanyol, portugál élelmiszerár = 100 %)



Forrás: ILO- és KSH-adatokból számítva.

A csatlakozásig várható magyar élelmiszerár-tendenciák

Vélhetőleg a magyar élelmiszerárak leghamarabb a portugál és a spanyol árakat fogják elérni, de uniós csatlakozásunkig kiegyenlítődése még messze nem várható. Ehhez euróban mérve olyan erőteljes áremelkedésnek kellene végbemennie a magyar élelmiszerek fogyasztói árainak körében, amit a vásárlóerő-oldal nem tudna követni. Véleményünk szerint az alapvető élelmiszerek mindegyikére kiterjedő gyors áremelkedés olyan

erős kínálati piacot eredményezne, ami csak nagymértékű exportnövekedés mellett lenne lehetséges. Ennek azonban fizetőképes világpiaci korlátai is vannak. 2002-től nehezíti az exportot a korábbiaknál szigorúbb WTO-exporttámogatási korlát is.

Az azonban feltételezhető, hogy az elmúlt 5 évhez hasonlóan Magyarországon euróban mérve is gyorsabb árnövekedés várható, mint az unió legtöbb tagországában. Az ütemkülönség miatt közeledni fognak az uniós és a magyar árak egymáshoz. Ha újabb forintfelértékeléssel nem számolunk, viszont a GDP-növekedés EU-átlagnál magasabb ütemét tartani tudjuk, akkor évi 2-4 százalékpontos közeledési ütemet feltételezhetünk az élelmiszerek fogyasztói áraiban.

Az ütemkülönség ellenére az a valószínű, hogy – 2004-es tagságot feltételezve – alacsonyabb élelmiszerárakkal lépünk be az unióba, mint amilyen árszint most Portugáliában vagy Spanyolországban van.

Termelői ár indíttatású élelmiszerár-emelkedés két termék – a cukor (cukorrépa) és a marhahús – esetében várható. Mivel ezek a termékek uniós tagságunkkal bekerülnek a szabályozott árú termékkörbe, termelői áremelkedésük (a jelenlegi magyar termelői árnál jóval magasabb EU minimálár, illetve intervenciós ár alkalmazása miatt) elérheti a 30 százalékot, aminek egy része valószínűleg lecsapódik a fogyasztói árban is. E két termék súlya azonban a teljes fogyasztásban mindössze 0,8 százalék. Azzal is számolnunk kell, hogy ha a magyar termelői árak elszaladnak – mint például 2001 második felében a sertéshúsnál –, olcsóbb EU-import áramolhat az országba. Összességében azonban éppen a magyarországi alacsony élelmiszerárak miatt importdömping nem várható.

Konklúzióként megállapítható, hogy amennyiben végbemegy is egy közeledési folyamat az EU élelmiszeráraihoz, azt döntően a Magyarországon létrejövő keresletkínálati viszonyok fogják kiváltani, és nem az unióhoz való csatlakozás. *A csatlakozás önmagában nem indukál élelmiszerár-emelkedést, ilyen igazodási kényszer nincs.* Az EU-hoz 16 évvel ezelőtt csatlakozott Portugália és Spanyolország élelmiszerárai sem zárkóztak fel a fejlettebb országok magasabb áraihoz. Véleményünk szerint gyors árkonvergenciával az elkövetkező évtizedben nem kell számolnunk.⁵

Hasonló megállapításra jutott a *Magyar Nemzeti Bank kutatócsoportja* az EU-csatlakozás élelmiszerárakra gyakorolt várható hatásait vizsgálva. „Elemzésünk szerint, noha hosszú – évtizedes – időtávon nagy valószínűséggel számíthatunk a hazai élelmiszerár-szint fokozatos felzárkózására, az nem közvetlenül az EU-csatlakozás miatt következik be, hanem az általános gazdasági fejlettséget érintő, hosszú távú felzárkózási folyamat részeként és arányában.” (*Ferenczi – Jakab – Nagy, 2002*)

Egy, az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézetben készült *modelltanulmány*, amely a csatlakozás hatásait mérte fel, közel 60 termékre kiterjedően elemezte az EU-hoz való integrálódásnak az árakra, termelésre, a fogyasztásra, a külkereskedelemre és a költségvetésre háruló országos szintű következményeit. Az élelmiszerek fogyasztói áraival kapcsolatos modelleredmények szerint a nominális árnövekedés mértéke a belépéskor 4,5 százalék, az infláció figyelembevételével számított reáláraké csupán 0,5 százalék (*Mészáros – Spitalásky – Udovecz, 2000*).

A fenti kutatási eredmények is alátámasztják, hogy sokszerű élelmiszerár-emelkedést a csatlakozás nem fog kiváltani.

Több kutatás egybehangzó számításai arra mutatnak rá, hogy a *GDP-ben mért lemaradásunk kiegyenlítődése is hosszú időt fog igénybe venni.* *Horváth – Szalai [2001]*

⁵ Az unió bővítései során van példa árközeledésre is. Ausztria és Finnország 1995. évi csatlakozása után ezekben az országokban az élelmiszerárak egy része csökkent, döntően a tejtermékeké, a kenyéré és egyes húsféléseké. Ezt egyrészt a belépéssel járó nagymértékű termelőiár-zuhanás váltotta ki, másrészt a piacnyitás, az olcsóbb import megjelenése. Ilyen hatás azonban Magyarországon a fentebb kifejtettek miatt nem várható.

konklúziója szerint „Magyarország egy főre jutó jövedelme⁶ vásárlóerő-paritáson számolva jelenleg az EU-átlag körülbelül 50 százaléka. Ha feltesszük, hogy a magyar növekedési ütem átlagban 2,5 százalékkal haladja meg az euróövezet hosszú távú növekedési ütemét, akkor a Lucas-szabály szerint a lemaradás az átlaghoz képest 15 év alatt a mostani felére (75 százalékra) csökken, és 28 év múlva szűnik meg teljesen.”

Mellár Tamás [2001] kimutatta, hogy évi 3 százalékos GDP-növekedési ütemkülönbség esetén 23 év alatt egyenlítődne ki a GDP-ben mért lemaradásunk.

A korábbiakban láttuk, hogy szoros összefüggés van a vásárlóerő-paritáson mért GDP és az élelmiszerárak uniótól mért távolsága között. A fentiek függvényében várhatóan hosszabb időszak fog eltelni addig, míg a magyar élelmiszerárak elérik az EU átlagát.

Irodalomjegyzék

- Bojnec, Stefan – Swinnen, Johan* [1997]: The pattern of agricultural price distortions in Central and Eastern Europe. *Food Policy*, augusztus.
- Elitzak, H.* [2000]: Food Marketing and Price Spreads: Farm-to-retail price spreads. <http://www.ers.usda.gov/briefing/foodpricesprea.../>
- Ferenczi Barnabás – Jakab M. Zoltán – Nagy Béláné* [2002]: Van-e inflációs feszültség a hazai élelmiszerárakban? Az EU-csatlakozás várható hatása. Magyar Nemzeti Bank, Háttér tanulmányok, február. http://www.mnb.hu/hungarian/4_kiadv/hatter/hu_hatter200201.pdf
- Fertő Imre* [2000]: Hogyan alakulnak a mezőgazdasági árak hosszú távon? *Gazdálkodás*, 5. szám.
- Food crises – what crises? *Agra Europe*, 2001. március 23.
- Gács János – Hárs Ágnes – Hüttl Antónia* [2001]: Bérkonvergencia az EU-csatlakozás előtt és után: gazdasági összefüggések, tapasztalatok és lehetséges fejlődési pályák. *Külgazdaság*, július–augusztus.
- Horváth Ágnes – Szalai Zoltán* [2001]: A kevésbé fejlett EU-tagországok konvergenciájának tapasztalatai. *Közgazdasági Szemle*, július–augusztus.
- Juhász Pál – Mohácsi Kálmán* [2001]: Az EU-csatlakozás hatása a hazai élelmiszeriparra. *Közgazdasági Szemle*, május.
- Mellár Tamás* [2001]: Mikor éri el a magyar gazdaság fejlettsége az Európai Unió átlagát? *Közgazdasági Szemle*, december.
- Mészáros Sándor – Spitzálszky Márta – Udovecz Gábor* [2000]: Az EU csatlakozás várható agrárgazdasági hatásai (Modellszámítások, II.). Agrárgazdasági szakértői tanulmányok, AKII.
- Orbáné Nagy Mária* [1998]: Az EU-hoz később csatlakozott országok agrárgazdaságának tapasztalatai, különös tekintettel az átmenet kérdéseire. Spanyolország, Portugália. ISM – AKII, kézirat.
- Orbáné Nagy Mária* [2000]: A magyar agrártermékek árversenyképessége az EU-piacokon. *Külgazdaság*, július–augusztus.
- Orbáné Nagy Mária* [2002]: A magyar élelmiszer-gazdaság termelői és fogyasztói árai az Európai Unió árainak tükrében. *Agrárgazdasági tanulmányok*, 1. szám, AKII.
- Price competition and price convergence. *The Single Market Review*, 1995.
- Price differences between EU Member States – results of Commission survey. http://europa.eu.int/comm/internal_market/en/update/score/scoresurvey.htm
- Viszt Erzsébet – Adler Judit* [2001]: Bérek és munkaerő-költségek Magyarországon az EU-integráció tükrében. *Közgazdasági Szemle*, március.

Az adatok forrásai

- Agricultural statistics, 2001. 1., 2., 3. EUROSTAT, 2001.
- Statistics on occupational wages and hours of work and on food prices. International Labor Office, Geneva, egyes kötetei.
- The agricultural situation in the European Union, 2000 Report. Brussels, 2001.
- Statistikai Havi Közlemények, KSH.
- Nemzetközi Statisztikai Évkönyv, KSH 2001.
- Magyar Statisztikai Évkönyv, KSH.
- Mezőgazdasági termelői árak, KSH.

⁶ GDP.